

çalıştay

VakıfBank Kùltür Yayınları: 0214

Tarih: 057

Çalıştay Serisi: 1

OSMANLI TARİHÇİLİĞİNDE YENİ ÇALIŞMALAR

KAYNAK, BAĞLAM, YÖNTEM

Editörler

Dr. Fatma Öncel

Dr. Sinem Erdoğan İşkorkutan

Proje Editörü

Dr. Mehmet Yılmaz Akbulut

Kapak ve Sayfa Uygulama

Faruk Özcan

Son Okuma

Anıl Aşkın

VakıfBank Kùltür Yayınları

Büyükdere Caddesi

No: 97 – Kat 4

Şişli 34394 İstanbul

Telefon: 0 212 354 5730

www.vbky.com.tr – info@vbky.com.tr

Sertifika No: 40141

© Vakıf Pazarlama San. ve Tic. A.Ş., 2023

ISBN 978-625-6385-30-6

Kitabın tüm yayın hakları VakıfBank Kùltür Yayınları'na aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak sınırlı alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

Baskı

Turkuvaz Haberleşme ve Yay. A. Ş.

Güzeltepe Mahallesi Mareşal Fevzi Çakmak Caddesi B Blok

No: 29/1/1 Eyüpsultan İstanbul

Telefon: 0212 354 3000

Sertifika No: 46403

1. Baskı: Nisan 2023

çalıştay

OSMANLI TARİHÇİLİĞİNDE
YENİ ÇALIŞMALAR
KAYNAK, BAĞLAM, YÖNTEM

EDİTÖRLER
FATMA ÖNCEL
SİNEM ERDOĞAN İŞKORKUTAN

İÇİNDEKİLER

Katkıda Bulunanlar	7
Giriş: Boğaziçi Tarihçiliği Fatma Öncel ve Sinem Erdoğan İşkorkutan	11
17. Yüzyıl İstanbul’unda Patrikhâne ve Kadı Mahkeme Kayıtlarında Kocaları Tarafından Terk Edilmiş Kadınlar Gamze Yavuzer	27
Aileler ve Hâneler: Osmanlı Siyasi Yapısının Bir Tahlili (1703-1766) Mehmet Yılmaz Akbulut	51
Disiplinler Arası Bir Çalışma Alanı Olarak Şenlikler: 1720 Sûr-ı Hümâyununun Bütünsel İncelemesi Sinem Erdoğan İşkorkutan	81
Osmanlı’da “Yabancı” Mülkiyet Hakkı Üzerine Bir Değerlendirme: 1867 İstimlâk-ı Emlâk Nizamnâmesi Berna Kamay	129
“Çiftlik” Tartışmasına Yeniden Bakmak: Mihaliç’te 19. Yüzyılda Koyunlar, Tüccarlar, Seller, Devlet ve Çiftlikler Zeynep Akçakaya	161
İmparatorluk Geleneklerinin İcrası, Temsili ve Sergilenmesi: Topkapı Sarayı Hazineleleri Nilay Özlü	185
19. Yüzyıl İstanbul’unda Ağlar, Aktörler: Kent Tarihi için Bir Yöntem Denemesi Firuzan Melike Sümertaş	215
Osmanlı’ya Sonlar Yaz((a)ma)mak: İmparatorluk, Devlet ve Ardıllık Orçun Can Okan	245

KATKIDA BULUNANLAR

Anıl Aşkın Brown Üniversitesi Tarih Bölümü'nde doktora adayıdır. Doktora tezi ve araştırmasında 18. ve 19. yüzyıllarda *Darbhâne-i Âmire*'nin ekseninde gelişen üç sermaye çevirimini incelemektedir. Madencilik, afyon ticareti ve koyun ıslahı gibi üç çevirimde de yer almış bir *hâcegâmi* takip ederek İç Anadolu, Batı Anadolu ve Güney Marmara'daki sermaye birikiminin koşullarına ve kırsal emeğin sermaye çevirimlerine dâhil ediliş biçimlerine odaklanıyor. Brown Üniversitesi tarih yüksek lisansından (2019) önce Boğaziçi Üniversitesi Tarih Bölümü'nde Mihaliç Çiftlikât-ı Hümâyunu'nun kuruluşu üzerine yazdığı teziyle (2017) yüksek lisans derecesini aldı. Lisans derecelerini ise Boğaziçi Üniversitesi İktisat ve Tarih bölümlerinden (2015) almıştır. 2022-2023 akademik yılında Koç Üniversitesi Anadolu Medeniyetleri Araştırma Merkezi'nde (ANAMED) doktora araştırmacısı bursiyer olarak İstanbul'da ikâmet ediyor. Akademik faaliyetlerine ilaveten politik ekoloji ve tarihsel materyalizme dair kitap ve makale çevirileri vardır.

Berna Kamay Ulusay Sabancı Üniversitesi Temel Geliştirme Direktörlüğü'nde 2022 yılından beri Misafir Öğretim Görevlisi olarak bulunmaktadır. "Extradition in the Ottoman International Legal Practice of the Nineteenth Century," adlı doktora tezini 2022 yılında Boğaziçi Üniversitesi Tarih Bölümü'nde savunmuştur. Çalışma alanları Osmanlı hukuk tarihi, yabancıların hukuki statüsü, uluslararası hukuk, hukuki diploması, hâkimiyet teorileri üzerine yoğunlaşmaktadır. "The Ottoman Empire, the United States, and the legal battle over extradition: the "Kelly affair" adlı makalesi 2021 yılında *New Perspectives on Turkey* dergisinde yayınlanmıştır.

Fatma Öncel Osmanlı İmparatorluğu'nun sosyal ve ekonomik tarihi üzerine çalışmaktadır. Doktorasını 2018 yılında Boğaziçi Üniversitesi Tarih Bölümü'nde "Agrarian Relations and Estate (Çiftlik) Agriculture in Ottoman Thessaly (c. 1780 – 1880)" başlıklı teziyle tamamladı. 2016'da Brill Yayınevi'nin Middle East and Islamic Studies Early-Career Paper Prize ödülünü aldı. Stanford Üniversitesi ve Sabancı Üniversitesi'nde doktora sonrası araştırmacı olarak çalıştı. Araştırma makaleleri, *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, *International Review of Social History*, *Turkish Historical Review* dergilerinde yayımlandı. Boğaziçi

Üniversitesi'nde ve Bilgi Üniversitesi'nde Osmanlıca ve dijital beşeri bilimler dersleri verdi. Sabancı Üniversitesi Dijital Beşeri Bilimler Laboratuvarı'nın kurucuları ve koordinatörleri arasındadır. Stanford Üniversitesi'nde Mekânsal ve Metinsel Analiz Merkezi'nin (CESTA) araştırmacısıdır. Hâlen Sabancı Üniversitesi'nde Türkiye tarihi ve dünya tarihi dersleri vermektedir.

Firuzan Melike Sümertaş ODTÜ Mimarlık Bölümü'nden lisans ve aynı okulun Mimarlık Tarihi programından yüksek lisans derecesi almıştır. Doktora çalışmalarını Boğaziçi Üniversitesi Tarih Bölümü'nde tamamlamış, Almanya, Brandenburg Teknik Üniversitesi'nde bir yıl süre ile doktora sonrası araştırmacı olarak görev yapmıştır. Hâlen TÜBİTAK doktora sonrası araştırma desteği ile Kaliforniya Üniversitesi, Berkeley'de (ABD) misafir araştırmacıdır. Çalışma alanları içinde geç dönem Osmanlı İmparatorluğu'nda Mimari/Kentsel/Arkeolojik ve Görsel Kültür çalışmaları ile yine aynı bağlamda gayrimüslim cemaatler, özellikle de İstanbullu Rum Ortodoks cemaatleri yer almaktadır. Son dönem çalışmalarında tarih alanında veri madenciliği, veri görselleştirmesi, metin analizi, haritalama gibi sayısal beşeri bilim metotları üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu çerçevede ulusal ve uluslararası mecralarda sunumlar ve yayınlar yapmıştır. Doktora çalışması sırasında Fulbright Kültürel Mübadele Bursu kapsamında ABD'de Princeton Üniversitesi Tarih Bölümü'nde, Erasmus Öğrenci Değişim Programı kapsamında ise Yunanistan'da Girit Üniversitesi Tarih ve Arkeoloji Bölümü'nde bulunmuştur. Ayrıca ARIT- İstanbul, AKMED- Antalya, EFA – Atina, SNF –Atina, Bodossaki Vakfı– Atina, NEC – Bükreş gibi önemli araştırma kurumlarından burslar kazanmıştır. Anadolu Üniversitesi Mimarlık ve Boğaziçi Üniversitesi Tarih Bölümlerinde araştırma görevlisi, MEF ve Kadir Has Üniversitelerinde ise öğretim görevlisi olarak yer almış, çeşitli araştırma ve sergileme projelerinde küratör, araştırmacı, danışman gibi pozisyonlarda görev yapmıştır. İstanbul Kent Üniversitesi, İç Mimarlık Bölümü'nde Dr. Öğretim Üyesidir.

Gamze Yavuzer lisans ve yüksek lisans derecelerini Boğaziçi Tarih bölümünde tamamladı. Doktora derecesini ise 2022 yılında Maryland Üniversitesi Tarih Bölümü'nde tamamladığı “Legal Plurality in Family Law: Muslim and Christian Families in Seventeenth-Century Istanbul” başlıklı teziyle almıştır. Hâlen Sabancı Üniversitesi'nde doktora sonrası araştırmacı olarak çalışmaktadır. Araştırma alanları arasında Erken Modern Osmanlı İmparatorluğu'nda gayrimüslimler, sosyal tarih, kültür tarihi, hukuk tarihi, kadın, aile ve toplumsal cinsiyet tarihi bulunmaktadır.

Mehmet Yılmaz Akbulut lisans eğitimini Boğaziçi Üniversitesi Tarih Bölümü'nde tamamladı. Aynı üniversitede "The Scramble for Iran: Ottoman military and diplomatic engagements during the Afghan occupation of Iran, 1722 - 1729" başlığıyla hazırladığı yüksek lisans tezi 2017 yılında Libra Kitap'tan yayımlandı. İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Tarih Bölümü'nde tamamladığı, Hekimoğlu Ali Paşa (1689-1758) biyografisiyle doktor unvanı aldı. Bu çalışması Timaş Yayınevi tarafından 2022'de yayımlandı. 18. yüzyıl Osmanlı siyasi ve idari yapılanması, siyaset kültürü ve Osmanlı diplomasi tarihi üzerine araştırmalarına devam etmekte ve bu alanlarda lisans dersleri vermektedir. İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Tarih Bölümü'nde Dr. Öğr. Üyesidir.

Geç Osmanlı kültürel mirası, mimarlık ve kent tarihi ve müzeleşme üzerine çalışmaları bulunan Doç. Dr. **Nilay Özlü**, lisans eğitimini ODTÜ Mimarlık Fakültesi'nde tamamladıktan sonra, San Francisco Üniversitesi'nde (ABD) yüksek lisans derecesini aldı. Daha sonra Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Tarihi ve Kuramı Anabilim Dalı'nda ikinci bir yüksek lisans yaptı. 2018 yılında Boğaziçi Üniversitesi Tarih Bölümü'nde "İmparatorluk Sarayı'ndan Topkapı Sarayı Müzesine" başlıklı tezi ile doktora derecesini aldı. 2014-2016 yılları arasında Topkapı Sarayı restorasyon projelerinde sanat ve mimarlık tarihi uzmanı olarak görev yaptı. 2019-2021 yılları arasında doktora sonrası araştırmalarını Oxford Üniversitesi'nde yürüttü. Özlü'nün araştırmaları Society of Architectural Historians, Barakat Trust, Paul Getty Foundation, Chevening ve İstanbul Araştırmaları Enstitüsü gibi kurumlar tarafından desteklenmiş ve ödüle layık görülmüştür. 2021'den bu yana İstanbul Bilgi Üniversitesi'nde mimari tasarım, mimarlık tarihi ve teorisi dersleri vermekte ve Mimarlık Bölümü Başkanı Yardımcılığını yürütmektedir.

Orçun Can Okan lisans ve yüksek lisans eğitimini Boğaziçi Üniversitesi'nde tamamlamıştır (Türk Dili ve Edebiyatı ve Tarih, 2010; Tarih, 2013). Doktora derecesini 2020'de Columbia Üniversitesi Tarih Bölümü'nden almıştır. Son on yılda Mısır, Lübnan, Fransa, İngiltere ve Hindistan'ı da içeren birçok farklı ülkede dil öğrenimi, arşiv araştırması ve diğer akademik faaliyetler için bulunmuştur. Devam eden çalışmalarının merkezinde 20. yüzyıl başında uyrukluk ve vatandaşlık, imparatorlukların çöküş ve tasfiye süreçleri ile devlet ardıllığına dair meseleler yer almaktadır. Son dönem Osmanlı tarihi ve modern Orta Doğu tarihi üzerine çalışmalarını 2020'den bu yana "Global History and Governance" alanında doktora sonrası araştırma bursiyeri olarak Napoli Federico II Üniversitesi *Scuola Superiore Meridionale*'de sürdürmektedir.

Sinem Erdoğan İşkorkutan erken modern Osmanlı sanat ve kültür tarihçisidir. Erdoğan İşkorkutan 2008 yılında Boğaziçi Üniversitesi Tarih Bölümünü birincilikle bitirdi ve aynı bölümde 2011 yılında yüksek lisans, 2017 yılında doktora derecelerini aldı. 1720 sünnet şenliğini konu alan doktora tezi Boğaziçi Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri tarafından 2018 yılında doktora tez ödülüne layık görüldü ve aynı çalışma *The 1720 Imperial Circumcision Celebrations in Istanbul: Festivity and Representation in the Early Eighteenth Century* ismiyle 2020 yılında Brill yayınevinin Osmanlı tarihi serisi dahilinde basıldı. 2019 yılında Jotsa'nın (Journal of Ottoman and Turkish Studies Association) Osmanlı dünyasında tören ve şenlikleri konu alan özel sayısında editörlük yaptı. Makaleleri, *Muqarnas*, *The Medieval History Journal*, *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, *Jotsa*, *Cihannüma*, *Toplumsal Tarih* gibi ulusal ve uluslararası dergilerde yayınlanan Erdoğan İşkorkutan çalışmalarıyla Tübitak, Arit, Gingko Library, Boğaziçi Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri, The Barakat Trust Fund ve İstanbul Araştırmaları Enstitüsü gibi kurumlar tarafından verilen birçok burs ve ödüle layık görülmüştür. Erdoğan İşkorkutan 2018-2020 yılları arasında Boğaziçi Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri'nde doktora sonrası araştırmacı olarak çalışmış, 2021-2022 yılları arasında ise Özyeğin Üniversitesi'nde dünya tarihi dersi vermiştir. Kendisi 2023 yılı itibariyle Sabancı Üniversitesi'nde çalışmakta ve sanat tarihi dersleri vermektedir.

Zeynep Akçakaya 19. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu tarım, ekonomi ve çevre tarihçisidir. Çalışmalarında küresel çevre tarihi, Osmanlı tarım tarihi ve kırsal ekonomilere yer vermektedir. Hâlen Sabancı Üniversitesi'nde İnsanlık ve Toplum Tarihi Programı'nda Profesyonel Öğretim Asistanı olarak ders vermektedir. Lisans (2009), yüksek lisans (2012) ve doktora derecelerini (2019) Boğaziçi Üniversitesi Tarih Bölümü'nden almıştır. Yüksek lisans tezinde II. Abdülhamid Dönemi'nde Selanik'te tarımsal ekonomi ve ilk öğretim üzerine çalışmıştır. Doç. Dr. Yücel Terzibaşoğlu ve Doç. Dr. Zühre Aksoy eş danışmanlığında hazırladığı "Agriculture and Agricultural Knowledge in Bursa and Mihaliç (Karacabey) in the Nineteenth Century" adlı teziyle doktorasını tamamlamıştır. 2018 yılında ARIT (American Research Institute in Turkey) Turkish Fellowship Program kapsamında burs almıştır. Yazarın *Kebikeç* ve *Turkish Historical Review* dergilerinde yayınlanmış makaleleri bulunmaktadır.

GİRİŞ:

BOĞAZIÇI TARİHÇİLİĞİ

FATMA ÖNCEL VE SİNEM ERDOĞAN İŞKORKUTAN

Elinizdeki derleme kitap çok farklı ilgi alanlarına sahip olan, farklı yüzyıllara odaklanan ancak tarihçiliğe benzer hassasiyetlerle yaklaşan Boğaziçili iki yakın arkadaşın bir gün “neden birlikte bir kitap çıkarmıyoruz” diye konuşmasının ürünüdür. Yola çıkma amacımız mezunu olduğumuz Boğaziçi Üniversitesi Tarih Bölümü’nün Osmanlı tarihçiliğine olan yaklaşımını ve katkılarını görünür kılmak ve biz mezunların bu alanda yaptıklarını câmiamıza daha yakından tanıtmaktır. Bu çabanın temel sebebi, ağırlıklı olarak İngilizce dilinde araştırma yapan Boğaziçili tarihçiler ile Türkçe dilinde araştırma yapan tarihçiler arasında yeni bir diyalog zemini yaratmaktır. İki câmia arasında bir köprü kurabilmenin en iyi yolunun çalışmalarımızı, kaynak ve metodolojik yaklaşımlarımızı detaylıca anlatmak ve tartışmak olduğunu düşünüyoruz.

Bu derleme kitapta son beş sene içinde doktorasını tamamlamış ve yüksek lisans ve/veya doktora derecesini Boğaziçi Üniversitesi Tarih Bölümü’nden almış olan ve Osmanlı tarihi üzerine çalışan dokuz akademisyen bir araya geldi ve doktora çalışmalarını temel alan inceleme makaleleriyle kitaba katkıda bulundu. Kitabımızın adında yer alan “yeni yaklaşımlar” ifadesi, yakın zamanda tezlerini bitirmiş olan bu akademisyenlerin kaynak kullanımı, kavramsal çerçeve, metodolojik yaklaşım bakımlarından ortaya koydukları yeniliklere işaret etmektedir. Erken modern ve modern olarak ayırabileceğimiz bu çalışmaların tarihsel kapsamı 17. yüzyıldan başlayıp 20. yüzyıl başlarına kadardır. Yazılar sosyal tarih, hukuk tarihi, kültür tarihi, görsel tarih, sanat ve mimarlık tarihi, iktisat tarihi ve siyasi tarih alanlarında olup, okuyuculara konu çeşitliliği açısından geniş bir yelpaze sunar. Tarih Bölümü’nde çalışılan dönem, konu, kavram ve yöntem çeşitliliğinin tüm örneklerini ve son beş yılda yapılan tüm çalışmaları, kitabın sınırları gereğince bu çalışmaya dâhil edemedik.

Bu derleme kitabı çıkarmaya karar verdiğimizde üzerinde mutabık kaldığımız ve özellikle vurgulamak istediğimiz –Boğaziçi tarihçiliğini özetlediğini düşündüğümüz– üç tema öne çıktı: kaynak, yöntem, bağlam. Kaynak kullanımı ve çeşitliliğinden başlamak gerekirse, Boğaziçi Üniversitesi Tarih Bölümü’nde erken modern

veya modern Osmanlı tarihi ve sanat tarihi alanlarında yapılan çalışmalarda farklı kaynak türlerinin bir arada kullanıldığı görülüyor. Arşiv malzemesi, narratif eserler, türlü görsel malzeme, objeler, mimari eserler bu kaynakların önemli bir kısmını teşkil etmektedir.

İkincil olarak kaynaklara yaklaşım açısından bakıldığında, kültür tarihi, sanat tarihi, dil çalışmaları, performans çalışmaları gibi alanlarda türlü isimleri olan ve en kısa şekliyle 1980'lerden itibaren "yeni tarihselcilik" olarak nitelendirilen bir yaklaşımın takip edildiği görülür.¹ Bu yaklaşımı her türlü kaynağa öncelikle şüpheykle yaklaşmak olarak özetleyebiliriz.

Toplumsal ve siyasi tarih alanında 1970'lerde ve 1980'lerde hâkim olan paradigmlar daha ziyade sosyolog, siyaset bilimci ve iktisatçılar tarafından geliştirilirken, son kırk yılda tarihçilerin bizzat kendileri tarihçiliğe kavram ve yöntem bakımından yeni yaklaşımlar getirdi. Boğaziçi Üniversitesi Tarih Bölümü de bu değişimin önemli bir aktörüydü. Bölüm mensuplarının dâhil olduğu birkaç nesil tarihçi, arşiv belgelerine dayanan araştırmalarını, bilgiden teoriye uzanan tümevarımcı bir yöntemle kullanarak, kurumları, olayları ve dönüşümleri açıklamak için yeni yollar açtılar. Çöküş paradigmasını eleştiren, "aşağıdan tarih"i (*history from below*) öne çıkaran, taşra-merkez ilişkisini yeniden düşünen, kurumların uzun erimli dönüşümünü kantitatif veriyle çalışan, iktisadi yapıyı toplumsal ilişkiler üzerinden okuyan, ideoloji ve

1. Bu konu yukarıda sayılan alanlarda çok geniş bir literature tekabül eder, bu sebeple sadece temel referans kaynaklarını zikrediyoruz. Hayden White, "The Value of Narrativity in the Representation of Reality," *Critical Inquiry*, c. 7 (1980): 5-27; Agy., *The Content of The Form: Narrative Discourse and Historical Representation* (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1987); Agy., "The Historical Text as Literary Artifact," *The History and Narrative Reader*, der. Geoffrey Roberts (Londra: Routledge, 2001), ss. 221-236; Lynn Hunt, der. *The New Cultural History* (Berkeley: University of California Press, 1989); Louis Marin, *On Representation*, çev. Catherine Porter (Stanford, California: Stanford University Press, 2001); Victoria E. Bonnell ve Lynn Hunt der. *Beyond the Cultural Turn: New Directions in the Study of Society and Culture* (Berkeley: University of California Press, 1999); Peter Burke, *Varieties of Cultural History* (Ithaca: Cornell University Press, 1997); Agy., *Eyewitnessing: The Uses of Images as Historical Evidence* (Reaktion, 2006); Agy., *New Perspectives on Historical Writing*, 2. Baskı (Penn State University Press, 2001); Agy., "The Performative Turn," *Medieval and Early Modern Performance in the Eastern Mediterranean*, der. Arzu Öztürkmen ve Evelyn Birge Vitz (Turnout: Brepols, 2014), ss. 541-562; Richard Bauman, der. *Folklore, Cultural Performance, and Popular Entertainments: A Communications-Centered Handbook* (New York; Oxford: Oxford University Press, 1992); Marvin Carlson, *Performance: A Critical Introduction*, 2. baskı (New York ve Londra: Routledge, 2004); Mieke Bal ve Norman Bryson, "Semiotics and Art History: A Discussion of Context and Sanders," *Art Bulletin* 73 (1991): 173-208; Norman Bryson, *Word and Image: French Painting of the Ancien Régime* (Cambridge ve New York: Cambridge University Press, 1981); Mieke Bal, *Narratology: Introduction to the Theory of Narrative*, 2. baskı (Toronto, Buffalo ve Londra: University of Toronto Press, 1997); David Summers, "Representation," *Critical Terms for Art History*, der. Robert Nelson ve Richard Shiff, 2. baskı (Chicago: Chicago University Press, 1996), ss. 3-16; Wolfgang Kemp, "Narrative," *Critical Terms for Art History*, der. Robert Nelson ve Richard Shiff, 2. baskı (Chicago: The University of Chicago Press 1996), ss. 58-69.

sembolleri tarihin araştırma nesnesi hâline getiren, çevresel dinamiklerin sosyal ve iktisadi yapılar üzerindeki etkisini yeniden gündeme getiren bu farklı yaklaşımların kaynak incelemesi bakımından ortak bir noktası vardı:² Kullanılan kaynakların kendi içinde ve akabinde farklı kaynaklarla karşılaştırılarak çapraz şekilde ve kritik olarak incelenmesi. Farklı kaynak türlerinin yanı sıra, aynı türde olan ancak farklı dillerde yazılmış kaynaklar da bu minvalde kullanılmaktadır. Bu kaynak çeşitliliğine mukabil olarak birçok Boğaziçili araştırmacının literatürde bilinmeyen veya henüz incelenmemiş durumda bulunan kaynakları ele aldığı görülür.

Kaynakların çeşitliliği ve kritik bir incelemeye tâbi tutulması bizleri yöntem meselesine getirmektedir zira eğitimimizde öne çıkan en temel unsur inceleme yaparken yöntemimizi belirlemek ve bunun detaylı bir tanımını yapmaktır. Yöntem belirlemesi elbette öncelikle alanda yapılmış ve daha geniş olarak farklı disiplinlerdeki ikincil çalışmaların değerlendirilmesi ve metodolojik olarak irdelenmesi demektir. Boğaziçi mezunlarının maruz kaldığı temel eleştirilerden biri tezlerimizde yer alan bu uzun literatür ve yöntem incelemesidir. Ancak yeni tarihçiliğin, onu geleneksel tarihçilikten-sadece kaynak okumasına dayanan ve eleştirel olmayan incelemelerden- ayıran en önemli özelliklerinden biri araştırma konusunun ve o konuyu çalışmaya imkân veren kaynakların nasıl ele alınacağıının belirlenmesidir.

Kaynak ve yöntem meseleleri nihayetinde bizleri bağlama getirir ki incelemenin tarihsel bağlam içindeki anlam/anlamaları ve önemi araştırmamızın nihai sonuçları-

2. Bahsi geçen yeni yaklaşımların farklı alanlardan çok sayıda önemli örneğinin burada ancak bir bölümünü anmak mümkündür. Kapitalizm tarihinde yerel dinamiklerin etkin rolü için Huri İslamoğlu-İnan, der. *The Ottoman Empire and the World Economy* (Cambridge [Cambridgeshire]; New York: Cambridge University Press; Paris: Éditions de la Maison des sciences de l'homme, 1987); Donald Quataert, *Ottoman Manufacturing in the Age of Industrial Revolution* (Cambridge; New York: Cambridge University Press, 1993). Taşra-merkez ilişkilerini yeniden düşünmek için Metin Kunt, *The Sultan's Servants: The Transformation of Ottoman Provincial Government, 1550–1650* (New York: Columbia University Press, 1983); Ali Yaycıoğlu, *Partners of the Empire: The Crisis of the Ottoman Order in the Age of Revolutions* (Stanford: Stanford University Press, 2016). Uzun erimli kantitatif veri ışığında kurumları inceleyen çalışmalar için Şevket Pamuk, *A Monetary History of the Ottoman Empire*, (Cambridge University Press, 2000); Agy., *Uneven Centuries: Economic Development of Turkey since 1820* (Princeton University Press, 2018); Mehmet Genç, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi* (İstanbul: Ötüken, 2000). Toplumsal ilişkiler temelli iktisadi yaklaşım için Huri İslamoğlu-İnan, der. *Constituting Modernity: Private Property in the East and West* (Londra, New York: I.B. Tauris, 2004). Toplumsal ve siyasi kimlik inşası için Cemal Kafadar, *Between Two Worlds: The Construction of the Ottoman State* (California: University of California Press, 1995); Selim Deringil, *The Well-Protected Domains: Ideology and the Legitimation of Power in The Ottoman Empire, 1876-1909* (Londra, New York: I.B. Tauris, 1998). Çevre, toplum, iktisat ilişkileri için Alan Mikhail, *Under Osman's Tree: The Ottoman Empire, Egypt, and Environmental History* (Chicago; Londra: The University of Chicago Press, 2017). (Bu dipnotu ve bağlı olduğu tartışmayı yazarken, kıymetli meslektaşım Mehmet Kuru'nun fikir ve önerilerinden yararlandım. Kendisine teşekkür ederim. - F. Öncel)

na ve ortaya çıkardığı sorulara işaret eder. Tarihsel bağlamdan kopukluk ve anakronizm meselesi elbette Osmanlı tarihçiliği ile sınırlı bir olgu değildir. Ancak bu kitabın muhteviyatı sebebiyle, Osmanlı tarihi ve sanat tarihi yazımı söz konusu olduğunda, bu disiplinlerin formel olarak kurulduğu erken Cumhuriyet döneminden günümüze değin tarihsel bağlamdan kopuk, anakronistik incelemeler alanda yer almaya devam etmektedir. Boğaziçi'ndeki eğitim safhasında, farklı tarih derslerinde belki de en çok duyduğumuz cümlelerden biri kaynaklarımıza yönettiğimiz soruların veya cevaplarımızın tarihsel bağlam içinde bize neler ifade ettiği'dir. Bunu düşünmek ve araştırmayı bir tarihsel bağlama oturtmak ve bu bağlamın sosyal, kültürel, politik, iktisadi veçhelerini tahlil etmek meselesi Boğaziçili tarihçilerin yine ortak noktalarındandır.

Bu üç temel temanın akabinde, yüksek lisans derecesi verilmeye başlandığı günden bugüne değin Boğaziçi Tarih Bölümü'nde yazılan tezlerin genel bir değerlendirmesini sunmak istiyoruz. Bu bölümde, tezlerin kapsamlı birer incelemesini sunmayı değilse de bölümde çalışılan konuların ve ilgi alanlarının çeşitliliğini göstermeyi ve dönem dönem ortaya çıkan kronolojik ve tematik yaklaşımları anlayabilmeyi ve anlatabilmeyi amaçlıyoruz.

BOĞAZIÇI ÜNİVERSİTESİ TARİH BÖLÜMÜ TEZLERİ (1985-2022)

Boğaziçi Üniversitesi Aptullah Kuran Kütüphanesi veri tabanını kullanılarak Boğaziçi Üniversitesi Tarih Bölümü'nde yazılan tüm tezler incelenmiştir. Bu tezlerin, tez adı, yazar adı, danışman adı ve teslim tarihi bilgileri künyelerden edinilmiş ve konuları, coğrafyaları, dönemleri ve yüzyılları tezlerin içeriğinden tespit edilerek, tüm veri sınıflandırılmıştır. Veri tabanı analiz edilmiş ve görselleştirilmiştir.

Boğaziçi Üniversitesi Tarih Bölümü'nde 1985-2022 yıllarında otuz beş doktora tezi, 302'si yüksek lisans tezi olmak üzere toplam 337 adet tez yazıldı.³ İlk doktora tezi

3. 1975 yılında Metin Kunt'un ve 1981 yılında Engin Deniz Akarlı'nın hazırladığı doçentlik tezleri de Boğaziçi Üniversitesi Aptullah Kuran Kütüphanesi veritabanında "HIST" kodu ile yer almaktadır ancak bu analize dâhil edilmemiştir. 2009 yılında kurulan Boğaziçi Üniversitesi Asya Çalışmaları Merkezi'nde yazılan ve kütüphane veritabanında "ASIA" kodu ile yer alan yüksek lisans tezleri bu analize dâhil edilmemiştir. Boğaziçi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nde 1991 yılından bu yana Osmanlı ve Cumhuriyet tarihi ve sosyolojisi alanlarında oldukça önemli çalışmalar yapılmaktadır. Enstitü üyeleri, Tarih Bölümü'nde yazılan tezlere de jüri üyesi olarak değerli katkılarda bulunmaktadır. Enstitü bünyesinde yazılan ve kütüphane veritabanında "HTR" kodu ile yer alan 414 adet yüksek lisans ve doktora tezi bu analize dâhil edilmemiştir.

1992 yılında tamamlandı. Bölümün farklı uzmanlık alanlarından akademisyenleri bünyesinde bulundurması ve Boğaziçi Üniversitesi'ne bağlı araştırma merkezleri ile yakın bir ilişki içinde olması, tezlerin birincil kaynak, dönem, konu ve coğrafya bakımından geniş bir yelpazede tarih araştırmaları sunmasını sağlar.⁴

Tezlerde Osmanlıca, İngilizce, Fransızca, Farsça, Arapça, Almanca, Modern Yunanca, Antik Yunanca, Ermenice, Latince, İtalyanca, İspanyolca, Rusça, Çince, Japonca gibi birçok dilde birincil kaynak kullanılmaktadır. Zikredilen bu dillerin tümünün, Boğaziçi Üniversitesi'nde ders olarak farklı dönemlerde sunulmuş olması, tarih öğrencilerinin bu dillerin kullanıldığı kaynaklara hâkimiyetinin önemli sebeplerinden birisidir. Bölümdeki doktora programının yeterli sınavları dahilindeki dil sınavları, doktora adaylarının tez aşamasına geçmek için bir araştırma dilinde ve İngilizce haricinde bir Avrupa dilinde yetkinliklerini sınavla ispat etmelerini gerektirmektedir. Bu yüksek standartlar, doktora tezlerinde çok sayıda dilde birincil ve ikincil kaynağın kullanılmasını mümkün kılmaktadır.

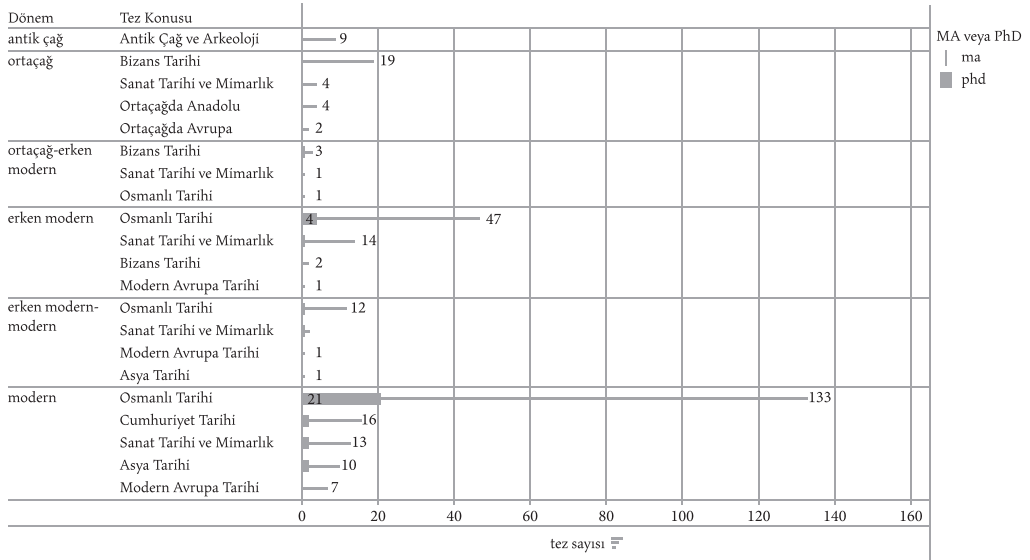
Boğaziçi tarihçiliği, arkeoloji araştırmalarından günümüze kadar uzanan sözlü tarih çalışmalarına kadar, uygarlık tarihinin tümünü kapsar. Bölümün katı bir kronolojik ayrıma karşı çıkan ve dönemler arası devamlılıkları vurgulayan yaklaşımını benimsemekle birlikte, veriyi analiz etme gayesiyle tezleri Antik Çağ (MÖ. 1200-MÖ. 400), Ortaçağ (2. yy-14. yy), Erken Modern Dönem (15. yy-18. yy) ve Modern Dönem (19. yy-21. yy) olmak üzere beş döneme ayırdık. Tezlerin çoğunluğu modern dönemi ele almakla birlikte, 337 tezin 131'i 19. yüzyıldan öncesine aittir ve yaklaşık %10'u dönemler arası geçişlere odaklanmaktadır.

Bölümde çalışan akademisyenlerin araştırma alanlarındaki çeşitliliğe paralel olarak, yazılan tezlerin konuları da tarihçiliğin birçok alanına yayılmaktadır. Disiplinler arası etkileşimi vurgulayan bir bölümde yazılan tezlerin konularını kesin bir şekilde ayırmak zordur. Ancak, tez konuları genellikle Osmanlı tarihi (218 adet), sanat tarihi ve mimarlık (37 adet), Bizans tarihi (25 adet), Cumhuriyet tarihi (17 adet), Asya tarihi (14 adet), antik çağ ve arkeoloji (10 adet), modern Avrupa tarihi (9 adet), ortaçağda Anadolu (4 adet), orta çağda Avrupa (2 adet) gibi alanlara sınıflandırılabilir.

4. Bu araştırma merkezleri, Asya Çalışmaları Merkezi, Bizans Çalışmaları Araştırma Merkezi, Halet Çambel ve Nail Çakırhan Arkeoloji, Geleneksel Mimarlık ve Tarih Uygulama ve Araştırma Merkezi, Nafi Baba Tasavvuf, Tarih ve Kültürel Miras Araştırma Merkezi ve Tarsus-Gözlükule Kazıları Araştırma Merkezi'dir. Bkz. <https://hist.boun.edu.tr/tr/ilgili-birimler> ve <http://www.tarsus.boun.edu.tr>.

Aşağıdaki Şekil 1, zikredilen dört tarihi dönemi kapsayan tez konularının dağılımını ve her konuda yazılmış yüksek lisans ve doktora tezlerinin sayısını göstermektedir. Bölümdeki akademik araştırmalar, geniş bir dönem ve konu çeşitliliği sunmaktadır. Antik Çağ'dan günümüze kadar Anadolu coğrafyasının sosyal ve iktisadi kurumları, bölümdeki tezler aracılığıyla kesintisiz olarak incelenebilmektedir. Sanat tarihi ve mimarlık alanında, Ortaçağ'dan 20. yüzyıla kadar uzanan araştırmalar, Boğaziçi'nde yarım asırdır şekillenmiş bir ekole işaret etmektedir. Bölümde, Bizans, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinin bir arada ve uzun yıllardır çalışılması, bu rejimler arasındaki süreklilik ve kopuşları anlamaya yönelik bir bilgi birikimini ve perspektifi sağlamıştır.

Boğaziçi tarihçiliğinde, dönemler arası geçişler ile uzun erimli süreklilik ve değişimleri ele almak, tarihi bilgiyi analiz etmenin önemli yöntemlerinden birisidir. Ortaçağ-Erken Modern ve Erken modern-Modern kategorilerindeki (Şekil 1) tezlerin sayısı bu nedenle oldukça yüksektir. Bu yaklaşımın başka bir sonucu olarak, 337 tezin 122'sinin en az iki yüzyıllık dönemleri kapsamaktadır.

Şekil 1: Boğaziçi Üniversitesi Tarih Bölümü'nde yazılan lisansüstü tezlerin dönem, konu ve yüksek lisans (MA) veya doktora (PhD) tezi olma durumlarına göre dağılımı. Çizgi uzunluğu tez sayısını, çizgi kalınlığı tezin yüksek lisans veya doktora derecesini gösterir.